

2. Дорож, І. А. (2024). Екологічна теорія як чинник формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Педагогічна освіта: теорія і практика, (36), 99–111. <https://pedosv.kpnu.edu.ua>.
3. Самойленко, О., Білоусова, Н., & Ярош, О. (2021). Формування здоров'язбережувальної компетентності при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя, (РР-4), 62–70. <http://lkr.ndu.edu.ua>.
4. Fediy, O., Miroshnichenko, T., & Silchuk, O. (2022). Aesthetic-therapeutic component of the harmonious development of a personality in Ukrainian and Polish pedagogy in the late 19th–20th century. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 14(1–2), 70–80.

**ВАВРІЧЕН Наталія,**

*вихователька групи подовженого дня ліцею № 10  
Хмельницької міської ради м. Хмельницький*

## **ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ**

**Постановка проблеми.** Невпинне збільшення наукової інформації, динаміка розвитку сучасного суспільства, зростання соціальної ролі особистості та інтелектуалізація її праці, розвиток інноваційних технологій потребують забезпечення якісно нових підходів до вирішення проблем сучасної освіти. Стратегія розвитку освітянських ланок окреслена в Законі України «Про освіту», Державній програмі «Освіта (Україна ХХ століття)» та Концепціях здійснення виховного впливу на підростаюче покоління.

У сучасному світі, де обсяг інформації невідомо зростає, здатність ефективно її отримувати, зберігати, обробляти та застосовувати безпосередньо

залежить від рівня розвитку мислення, яке є ключовим елементом як навчального процесу школярів, так і різних видів трудової діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Увага до проблеми мислення не послаблювалась у психолого-педагогічній науці протягом усього періоду її розвитку. Вивченню різних аспектів мислення були присвячені дослідження видатних вітчизняних (П. І. Зінченко, О. В. Гордон, Д. Ф. Ніколенко, П. І. Титаренко) і зарубіжних (О. Кюльпе, М. Ах, К. Марбетай, В. Келлер, К. Коффка, К. Дунке та ін.) науковців [6, с.98].

**Мета статті.** Розкрити необхідність врахування вчителем початкових класів вікових характеристик мислення молодших школярів в навчальній діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні наукові дослідження свідчать, що традиційних занять за шкільною програмою недостатньо для повноцінного формування та розвитку мислення учнів. У початкових класах освітній процес здебільшого спрямований на засвоєння знань і їхнє відтворення, тоді як розвиток мислення потребує спеціального навчання, яке має на меті формування розумових операцій, різних форм і видів мислення.

Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку цього вищого пізнавального процесу, адже характеризується підвищеною чутливістю (сенситивністю) до інтелектуального впливу. Саме тому вчителю початкових класів важливо враховувати вікові особливості становлення мислення.

Насамперед варто зазначити, що саме в цей період відбувається перехід від наочно-образного та конкретного мислення, характерного для дошкільного віку, до понятійного, логічного та теоретичного способу мислення, який лежить в основі подальшого навчання.

Конкретність мислення першокласників проявляється передусім у тому, що при розв'язанні мисленнєвої задачі вони виходять з означених словами конкретних предметів, їх зображень або уявлень, їм легше проаналізувати

конкретний факт та зробити з нього певні висновки, ніж навести приклад до загального положення [3, с. 105].

У процесі навчання структура мислення учнів зазнає змін: поступово зростає роль понятійних та абстрактних компонентів порівняно з образними й конкретними. Молодші школярі набувають здатності формулювати відомі їм поняття, виокремлюючи загальні та істотні ознаки об'єктів, а також розв'язувати все складніші пізнавальні й практичні завдання. Для цього вони виконують відповідні розумові дії й операції, фіксуючи результати в поняттях, судженнях, міркуваннях та умовиводах.

На початковому етапі розумова операція аналізу носить переважно практичний і образно-мовний характер. Від простого аналізу, коли учень звертає увагу лише на окрему частину об'єкта, він поступово переходить до комплексного розгляду, прагнучи охопити більшість складників або властивостей досліджуваного явища. Хоча молодші школярі ще не завжди вміють встановлювати взаємозв'язки між цими елементами, у них формується системність у мисленні та здатність виокремлювати головне серед другорядного. Об'єктами аналізу на цьому етапі стають не лише предмети, а й явища, процеси, людські вчинки та мовні структури.

Аналіз поступово пов'язується із синтезом, однак для молодших школярів перший є доступнішою мисленнєвою операцією. Учні швидше спроможні виділяти елементи в цілому, ніж об'єднувати розрізнене. (А. Валлон, І. Ломпшер). Операції аналізу і синтезу поєднуються в порівнянні об'єктів, розвиток яких значною мірою залежить від того, як часто учням дають завдання на порівняння різних об'єктів, їх груп і класів, як визначаються орієнтири для зіставлення об'єктів, виокремлення істотних, подібних і відмінних ознак тощо. (Г. І. Кагальник, О. Я. Савченко) [2, с.65].

У цілому навчання молодших школярів умінню порівнювати підносить їхню аналітико-синтетичну діяльність на вищий рівень.

Аналіз поступово переходить в абстрагування, яке стає важливим компонентом мисленнєвої діяльності учнів в узагальненні і формулюванні понять.

Однією з характерних особливостей абстрагування в молодшому шкільному віці є схильність сприймати яскраві, зовнішні та вражаючі ознаки об'єкта як істотні, навіть якщо вони такими не є (М. Н. Шардаков). Крім того, дітям цього віку зазвичай легше абстрагувати окремі властивості предметів, ніж усвідомлювати та узагальнювати їхні взаємозв'язки та відношення. Із трьох функцій абстракції, що беруть участь у пізнавальній діяльності (виділення ознак об'єктів, їх конкретизація та розчленування), найчастіше молодші школярі використовують саме першу – ізолювання окремих ознак (С. Н. Кабанова-Меллер).

Увиразнюючи певні ознаки об'єктів, діти не повністю абстрагуються від інших, внаслідок чого їм важко варіювати істотні й неістотні ознаки. Тому молодші школярі часто змішують їх, ототожнюють [1, с. 138].

Під впливом навчальних завдань поступово вдосконалюються й способи узагальнення: від початкових наочно-мовних форм учні переходять до уявно-мовних, а згодом – до понятійно-мовних способів мислення. Зі зміною форм узагальнення змінюється і його результативність.

Цілеспрямована діяльність учителя початкових класів, спрямована на розвиток умінь узагальнювати, групувати та класифікувати об'єкти, є важливою умовою формування цієї розумової операції. У процесі засвоєння знань узагальнення виступає основою для розвитку конкретизації та забезпечує можливість переносити отримані узагальнення на нові пізнавальні й практичні ситуації.

Експериментальними дослідженнями пошукового характеру переконливо доведено, що, дотримуючись ряду умов, можна забезпечити набагато ефективніше здійснення учнями переходів не тільки від конкретного до абстрактного, а й від абстрактного до конкретного (В. В. Давидов, С. Д. Максименко та ін.).

У процесі навчання змінюється і здатність учнів до формулювання висновків: з віком зростає кількість індуктивних умовиводів, змістовність і достовірність яких значною мірою залежать від особистого досвіду, накопиченого дитиною (М. Н. Шардаков).

Паралельно починають формуватись і дедуктивні умовиводи, які спочатку базуються на конкретних узагальненнях, отриманих через чуттєві спостереження, а згодом – на більш абстрактних судженнях, що враховують специфіку пізнавальної ситуації (С. Л. Рубінштейн). Варто зазначити, що індуктивне мислення опановується молодшими школярами легше й швидше, ніж дедуктивне.

Розвиток уміння порівнювати у молодших школярів, як підтвердили спеціальні дослідження. (Г. І. Кагальняк, О. Я. Савченко та ін.), значною мірою залежить від того, наскільки часто даються учням завдання на порівняння різних об'єктів, їх груп і класів, як визначаються орієнтири для співставлення об'єктів, виділення їх істотних подібних і відмінних ознак. Доведено, що молодші школярі можуть учитися порівнювати і що формування вміння порівнювати підноситься на вищий рівень їх аналітико-синтетичну діяльність [5, с.200].

Учні початкових класів одного і того самого віку по-різному порівнюють однакові предмети, при однакових умовах вони з різним успіхом оволодівають умінням порівнювати. Так, «одні учні схильні знаходити тільки різні, інші й подібні ознаки, одні переважно яскраві, які привертають їх увагу, інші – виділяють і малопомітні ознаки. Одні діти здійснюють порівняння на основі випадково виділених ознак, інші намагаються дотримуватися певної послідовності в їх виділенні. Є індивідуальні відмінності і в кількості ознак, за якими порівнюються предмети і вони збільшуються з віком учнів. Кількість ознак, за якими першокласники порівнюють предмети, під кінець навчального року зростає [2, с.38].

За наявності сприятливих дидактичних умов молодші школярі здатні успішно виконувати порівняння числових і алгебраїчних виразів, формул, схем,

речень та інших об'єктів, виокремлюючи в них спільні та відмінні риси. При цьому діти навчаються порівнювати не лише реально сприйняті, а й уявлені об'єкти. [5, с. 20].

Учні другого класу можуть успішно встановлювати спільні й відмінні ознаки двох знайомих їм предметів або живих істот, навіть якщо ці об'єкти перебувають поза сферою безпосереднього сприймання (наприклад, горобець і ворона, яблуко і слива). Порівнюючи нові явища з тими, що вже були засвоєні, школярі не лише здійснюють аналіз, а й синтез, формулюючи результати цих операцій у вигляді логічно побудованих суджень.

### **Висновки та перспективи подальших розвідок.**

Проблема розвитку мислення залишається актуальною, оскільки людське буття, його потреби й цілі передбачають здатність аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, встановлювати взаємозалежності між об'єктами, явищами та подіями, а також розуміти, які властивості цих об'єктів обумовлюють подібні зв'язки.

Здатність мислити логічно, послідовно, дотримуючись законів логіки, а також уміння поєднувати думки відповідно до визначених правил формується в процесі навчання. Саме в навчальній діяльності яскраво проявляється роль змісту навчального матеріалу, характеру завдань, а також учителя – як координатора й організатора освітнього процесу.

Цей аспект вартий подальших психологічних і педагогічних досліджень, зокрема у напрямі вивчення умов, що сприяють ефективному розвитку мислення в учнів молодшого шкільного віку.

### **Список використаних джерел:**

1. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник / Р.В. Павелків. К.: Кондор, 2009. – 576 с.
2. Русинка І. І. Психологія: навч. посіб / І.І.Русинка. – 2-ге. вид., переробл. доповн. – К.: Знання, 2011. – 407 с.

3. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб / М.В.Савчин. – К.: Академвидав. 2011. – 464 с. – (Серія "Альма-матер").
4. Сисоєва С. О. Хрестоматія з психології та педагогіки: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання / С.О. Сисоєва, Т. Б. Поясок, 2010. – 398 с.
5. Кононко О. Л. Психічний розвиток молодших школярів. – К.: Видавничий дім «Слово», 2009. – С. 20–25.
6. Шардаков М. Н. Розвиток мислення учнів початкових класів у процесі навчання. // Початкова школа, №3, 2020 – С. 33–37.

**ВЛАСЕНКО Наталія,**

*кандидатка педагогічних наук, доцентка  
кафедри початкової освіти Полтавського національного  
педагогічного університету імені В. Г. Короленка,*

**ВАКУЛЕНКО Богдана,**

*здобувачка вищої освіти освітнього ступеня  
«Бакалавр» Полтавського національного педагогічного  
університету імені В. Г. Короленка*

## **ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕГРОВАНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА РАВЛИКАМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

У статті висвітлюються особливості організації інтегрованих спостережень за равликами в початковій школі. Особливу увагу приділено тому, як впливає спостереження за равликами на розвиток ключових компетентностей молодшого школяра. Наводяться рекомендації вчителям початкової школи, щодо взаємозв'язку інтегрованих спостережень за равликами з більшістю навчальних предметів та реальним життям.

Ключові слова: молодший школяр, вчитель початкових класів, НУШ,